

An Hern Churfürsten zu Sachsen, Herzogen
Augusten

26 November 1566

IV

Toelichting

Deze brief is geschreven nadat de beeldenstorm in Augustus van 't Wonderjaar over de Nederlanden heeft geraasd.

De Prins begreep dat de Koning deze smaad, de Kerk aangedaan, zou wreken en dat hij alle verzet zou neerslaan. Om het komende geweld te keeren, trachtte hij een verbond te sluiten en zocht eerst hulp bij zijn vrienden en verwanten in Duitschland. Sinds zijn huwelijk met Anna, prinses van Saksen in Augustus 1561, was hij met de Duitsche vorsten, met name August, keurvorst van Saksen, haar oom en voogd, Philips, landgraaf van Hessen, haar grootvader van moeders zijde en Willem, zijn zoon, in nauwe relatie. Zij moesten door bemiddeling van den Keizer de voorspraak zijn voor deze landen bij Philips II, en als dat niet lukte, een verbond sluiten tot hulp aan de Nederlanden.

Durchlauchtiger hochgeborner Churfürst, E.G. seindt alzeit unser gantz guetwillige freundtliche dienst und was wir liebes und guettes vermogen zuvorn.

Genediger Herr,

Das sich E.G. uf des wollgebornen unsers besondern lieben vettern und freundts graff Ludwigs zu Wittigenstain ¹⁾ inn unserm nahmen jüngst beschehenn unter dienstliches ersuchenn unnd werben so gnedig und freundtlich erzaiget und uns Irenn getreuen rath unnd guetdünckenn, so woll mündtlich als schriefftlich, haben mitthailen lassenn, dessen thuen wir uns kegent E.G. zum alder dienstlichsten und vleissigstenn bedancken, und da wir solche genedige und getreue zunaigung mit unserm guet und bluet umb E.G. wiederumb vordienen können, als soll es ahnn unserm bevliessenen und danckbarn dienstlichen willen nit erwinden. Demnach wir dan in solchem unsern dienstlichen vorbringen und bitten ohne rumb zu meldn anders nichts als erweiterung gottliches worts, auch verhöüttung aller gefaher und unschuldiges bluedtvergiessen zu erhaltung gemeines beständigen friedens, ruhe und ainighait gesucht, wie E.G. ohne zweifell auss wollermeltes grafenn zu Wittigenstains underthaniger relation genediglichen werden vorstanden haben, so seindt wir auch der trostlichn hofnung der almechtige güttige Gott werde sein werck und sachenn mit underbauen und E.G. unnd andere friedtliebende Chur- und Fürstenn ²⁾ erweckenn, das sie sich dieser algemeinen beträngten gelegenheit mitt ahnemhen und dieselbigen bey dero Rom. Kay. ³⁾ unnd Konig. Matt. etc. zu Hispanien, unsern allergenedigstenn Herren, uf die wege unnd mittell genediglichenn befürdern helffen, das die er Gottes erbreitert und die gehorsame underthane dieser landen der religion haben unvorfolget pleibn und alles bluedtvergiessen und innerlichs kriegeswesen moge vorkommen und vormieden werdenn.

Wie wir uns dann zu E.G., als zu deren wir nach Gott unser vornembst zuflucht nehmen, sonderlich getrostenn und gar nit zweifelnn wan E.G. unnd ander Chur- unnd Fürstenn sich dieser sachen solcher massenn underfangen, der Almechtig werde seynen segen auch darzu vorlehen, das E.G. bey bayden dero Rom. Kay. unnd Konig. Matt. viell guettes ausrichten und nitt allein vorursachen würden, das im Hailigen Reich Deutzscher Nation, sondern auch inn diesen landen alle guette politische ordnung, ruhe und friedenn erhaltenn, unnd einen ewigen loblichenn nahmen unnd ruhmb erlangen würden.

Dan ob woll etzliche underthan inn diesen landen gewesen seindt, die sich an den kirchen und clostern mitt hailigen- und bilder-stürmen groblich vorsehen und im selben zuviell gethan haben, so seindt es doch nuhr geringschetzige und schlechte leuthe gewesen, die solches auss aigner bewegung und ungedult der langen zeit geübten unmenschlichen vorfolgung begangen haben. Daran gleichwoll die gantzen landt durchaus einen sondern unwillen geschopft unnd übell damitt zu frieden gewesen, das auch dem selben theter über zweihundert lhen und wieder albereits erschlagen und gerichtet seindt wordenn. Dan was diese lande anlangt, so befinden wir derselben underthanen allenthalben also beschaffen, das sie anders nichts als der Konig. Matt. irer angebornen obrigkeit alle schuldige unnd mogliche dienst gern laisten und gehorsamb sein und pleiben wollen, wan inen allain die religion freygelassen und mit der koniglichen resolution nitt zu lang vorzogen würde; sonst wehr zu besorgen, das des lengdern vorzugs halbenn ein neuer unwill entstehen mochte.

Inn gleichen wer zu befahren da die Konig. Matt. nicht baldt hier zu thuen und durch leidliche unnd guette mittell und wege der religion halbn guette ordnung anstellen würde, das allerhandt weiterung und unruhe underm gemeinen mahn leichtlich gebehren konte, und das umb soviell desto mehr dieweill itzunndt durch alle diese landt ein geschrey erschollen ist, das die Konig.

Matt. mit aller gewalt herausser kommen und alle religionen die mit der Romischen nit übereinkommen ausrotten und vordilgen wolle. Daraus dan die hantirung und geworb, in welcher dieser lande wolfart gelegen ist und der gemeine mahn davon mehrtails seine nahrung hatt, dermassen still stehett und ersessen ist, das auch gemeiner nottürft und hungers halben nichts guetts zu vorhoffen ist.

Darumb bitten wir dienstlich E.G. wollen Ir dieser landen gelegenheit soviel desto mehr angelegen sein lassen, und sie in vorstehenden ihren höchsten nothen und aligen der schlechten leuth ungepürlicher handlung nitt entgelten lassen, sonder sie in genedigenn bevehl haben und hierüber unserm und keinen andernn anbringen glauben geben. An solchem erzaigen E.G. mir und diesen landen ein sonder gnad und gunst, und werden uns und diese lande Ir dermassen verbinden, das wir unns schuldig unnd pflichtig erkennen müssen, solcher erzaigte gnadt und wollthatt immer und alweg zu vordienen . . . ¹⁾

Wilhalm, Printz zu Uranien,
Graff zu Nassau, Catzenelnbogen, etc.

¹⁾ Ludwig, graaf van Wittgenstein, was reeds in September naar de Duitse landen gezonden voor bovengenoemd doel.

²⁾ Deze uitdrukking wordt steeds gebruikt als men over de vorsten in het Duitse rijk spreekt.

³⁾ Maximiliaan II.

⁴⁾ Tot slot schrijft de Prins eenige opmerkingen over zijn verhouding tot den hertog van Saksen-Weimar.

In margine bovenaan stond met een andere hand: „abgangen mit einem fuszghenden der stadt Utrecht geschwornen sylber boiten, Johan Willemsen von Luick genant, ahm 27sten Novembris Anno 66”.

Aan den Keurvorst van Saksen, Hertog August

Doorluchtige, hooggeboren Keurvorst, wij verzekeren U in de eerste plaats van onze groote dienstvaardigheid en van onze goede en vriendelijke gezindheid.

Hooggeboren Heer,

Dat Uwe Genade zich, jegens onzen welbeminden Neef en vriend, Graaf Lodewijk van Wittigenstein, die onlangs uit onzen naam, met eerbiedige verzoeken en beden tot U is gezonden, zoo minzaam en vriendelijk heeft betoond en ons Uw getrouwen raad en Uw goeddunken, zoowel mondeling als schriftelijk, heeft laten mededeelen, hiervoor haasten wij ons Uwe Genade onzen zeer eerbiedigen en hartelijken dank te betuigen. En wanneer wij zulk een minzame en getrouwe voorlichting met ons goed en bloed aan U kunnen vergelden, dan zal het ons niet ontbreken aan ijverige en dankbare dienstvaardigheid. Zooals Uwe Genade ongetwijfeld uit de eerbiedige mededeelingen van genoemden Graaf van Wittigenstein begrepen zult hebben, beoogden wij in onze beleefde berichten en verzoeken, die wij U bescheiden in herinnering brengen, niets anders dan de verbreiding van Gods woord en ook het voorkomen van alle gevaar en onschuldig bloedvergieten, teneinde een algemeenen, bestendigen vrede, rust en eensgezindheid te bereiken. Wij koesteren dan ook de troostrijke hoop dat de goede en almachtige God Zijn werk en zaak mede zal steunen en Uwe Genade en andere vredelievende keurvorsten en vorsten zal opwekken om dezen algemeenen noodtoestand mede ter harte te nemen en hem bij Zijne Keizerlijke Majesteit en Zijne Majesteit den Koning van Spanje, onzen allergenadigsten Heer, op alle wijzen en met alle middelen genadiglijk te helpen aanbevelen, opdat aldus de eere Gods verbreid worde en de gehoorzame onderdanen dezer landen niet meer om hun

godsdienst vervolgd worden en alle bloedvergieten en burgeroorlog mogen voorkomen en vermeden worden.

Wij rekenen dan ook in het bijzonder op Uwe Genade, tot wien wij, na God, het eerste onze toevlucht nemen. En wanneer Uwe Genade en andere keurvorsten en vorsten, deze zaken zoo krachtig ter hand nemen, dan twijfelen wij er niet aan, of de Almachtige zal ook Zijn zegen daaraan verleenen, zoodat Uwe Genade, zoowel bij Zijne Keizerlijke als bij Zijne Koninklijke Majesteit, veel goeds tot stand zal kunnen brengen. Niet alleen zult Gij maken dat in het Heilige Roomsche Rijk, maar ook in deze gewesten, alle goede openbare orde, rust en vrede behouden blijven, en Uw naam zal voor eeuwig lof en roem oogsten.

En ofschoon er ettelijke onderdanen in deze landen zijn geweest, die zich door beeldenstorm ruw aan kerken en kloosters hebben vergrepen en in deze te ver zijn gegaan, dan is dat toch alleen nietswaardig en slecht gepeupel geweest, dat dit uit eigen beweging en uit ongeduld over de langdurige, onmenschelijke vervolging bedreven heeft. Niettemin is het geheele land door die zaak zeer ontstemd geworden en weinig er over gesticht, dat ten gevolge daarvan, alles te zamen genomen, reeds meer dan tweehonderd van de daders gedood en terechtgesteld zijn. Wat verder deze landen betreft, wij zien dat het er overal met hun onderdanen aldus gesteld is, dat zij niets liever willen dan Z.M. den Koning, hun natuurlijken gebiedster, allen verschuldigen en mogelijken dienst te bewijzen en hem gehoorzaam te zijn en te blijven, wanneer men hun slechts de godsdienstvrijheid laat en met het koninklijk besluit niet te lang gedraald wordt; anders ware te vreezen dat, tengevolge van het steeds langer uitstel, nieuwe gramschap ontstond.

Ook zou men kunnen duchten dat, als Z.M. de Koning niet spoedig ingrijpt en door schappelijke en goede middelen in het vraagstuk van den godsdienst goede orde sticht, daar gemakkelijk allerlei moeilijkheden en onrust onder het gemeenebest uit

zouden kunnen voortkomen. En dit des te meer, omdat zoo juist door het geheele land de alarmkreet weerklonken heeft, dat Z.M. de Koning met al zijn geweld te voorschijn zou komen en alle godsdiensten die niet met de Roomsch-katholieke overeenstemmen, zou uitroeien en verdelgen. Ten gevolge hiervan staan het handwerk en de industrie, waarin de welvaart van deze landen besloten ligt en de gemeene man voornamelijk zijn bestaan vindt, zoodanig stil en verlopen zij zoozeer, dat ook al vanwege algemeenen honger en gebrek niet veel goeds meer valt te hopen.

Daarom verzoeken wij Uwe Genade eerbiedig zich den toestand van deze gewesten des te meer aan te willen trekken en hun, in den bovengenoemden dreigenden hoogsten nood, de onbehoorlijke daden van eenig gepeupel vooral niet te laten ontgelden, maar genadiglijk over hen te beschikken en in deze zaken onze, en geen andere, berichtgeving geloof te schenken. Hiermede betoont Uwe Genade mij en deze landen een bijzondere genade en gunst en wij en deze gewesten zullen U dermate erkentelijk zijn, dat wij ons verschuldigd en verplicht zullen achten zulk een betoonde weldaad immer en op alle wijze te verdienen.

Willem, Prins van Oranje,
Graaf van Nassau, Katzenelnbogen, enz.